

KAZAN HANLIĞI

ya karşı millî hareketin bastırılması XVI. yüzyıl sonuna kadar sürmüştür.

Kazan Hanlığı ahalisinin asıl unsurunu eski Bulgar, Kıpçak ve Uz gibi çeşitli Türk boylarının karışımından meydana gelen Kazan Türkleri (Tatarlar) teşkil ediyordu. Fin kavimlerinden en kalabalık zümreyi ise Çirmişler (Mari) oluşturuyordu. Çirmişler'le Arlar'ın (Udmurt) iptidai kültüre sahip oldukları, başlıca avcılıkla, Çuvaş ve Mokşılar'ın da arıcılıkla uğraştığı bilinmektedir. Bu gayri müslim kabileler Kazan Hanlığı'na vergilerini düzenli biçimde ödeyerek geniş bir serbestlik içinde yaşıyorlardı.

Kazan Türkleri'nin büyük çoğunluğu ise ziraatla uğraşıyordu. İslâm dininin ve şehir hayatının erken inkişaf etmesi ahalinin yaşayış tarzına ve kültürüne büyük tesir yapmıştı. Buna en iyi örnek 1507 yılında bir Türkçe tefsir kitabının yazılması, İdil Bulgar Devleti'nden kalan hanelerdeki kanalizasyon sistemi ve hamamlardır. Arkeolojik araştırmalar Kazan Hanlığı ahalisinin genel olarak hayvancılık, ziraat, kürk ticareti ve dericilikle uğraştığını göstermektedir. Ayrıca şehrin su yolları üzerinde bulunması yaygın olarak balıkçılık yapıldığını ispatlamaktadır. Kazan bundan dolayı bir ticaret merkezi haline gelmişti.

Kültür seviyesinin yüksek olduğu, XVI. yüzyıl ortalarında Safâ Giray'ın karısı Süyünbike'nin bir kütüphane kurmasından da anlaşılmalıdır. Bu devrin şairlerinden Muhammed Yâr'ın 1539'da *Tuhfe-i Merdân* ve 1542'de *Nûr-i Sudûr* adlı eserleri kaleme aldığı bilinmektedir. Aynı dönemde Alpamşa, Çura Batır, Edige destanları halk arasında çok yaygındı, Kazan Hanlığı devri edebî ve idarî dili hakkındaki en önemli belge, Sâhib Giray Tataristan Devlet Müzesi'nde saklanmakta olan *Han Yarlığı*'dır. Bu yarlık dışında yazılı malzeme azdır. Kazan'da Ruslar'ın istilâsından önce çok sayıda cami, medrese, kervansaray gibi mimari eserler mevcuttu. Kazan Türkleri'nde kuyumculuk gibi ince sanatlar bir hayli gelişmiş olup IV. İvan'ın ele geçirdiği Kazan tacının da yerli sanatkarlar tarafından yapıldığına şüphe yoktur. Fakat bu değerli ziyaret, hat, yapı eserleri IV. İvan'ın Kazan'ı istilâsıyla yağma ve tahrip edildi, büyük çoğunluğunun izi bile kalmadı.

BİBLİYOGRAFYA :

Mercânî, *Müstemâdü'l-ahbâr fi ahvâli Kazân ve Bulgâr*, Kazan 1897, I, 117-133; K. Fuks, *Kazan Tarihi* (trc. Necip Halfin), Kazan 1908; *İsto-*

riya Tatarii v Dokumentah i Materialah, Moskova 1937, s. 95-131; Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve İdil Boyu*, Ankara 1964, s. 65-83; a.m.f., *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1972, s. 152-202; a.m.f., *Rusya Tarihi*, Ankara 1987, s. 100-101, 116-117, 152-154; a.m.f., "Kazan Hanlığı", *DTCFD*, XII/3-4 (1954), s. 227-247; a.m.f., "Rus Hakimiyeti Altında İdil-Ural Ülkesi", a. e., XXIII/3-4 (1968), s. 91-99; *Tatarstan ASSR Tarihi*, Kazan 1970, s. 69-100; J. Pelenski, *Russia and Kazan A Conquest and Imperial Ideology: 1438-1560*, Paris 1974; Ahmet Temir, "Kazan Hanlığı", *TDEK*, s. 933-937; Abdullah Battal Taymas, *Kazan Türkleri*, Ankara 1988, s. 23-34; Nadir Devlet, "Kazan Hanlığı", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1989, IX, 344-350; K. Takeo, "Kazan After 1552: The Rebellion of 1552-1557 (the "Kazan war") and the Muscovite State", *The Proceedings of the International Conference on Urbanism in Islam*, Tokyo 1989, s. 1-49; M. Hudyakov, *Oçerki po İstorii Kazanskogo Hanstva*, Moskova 1991; Hadi Atlasi, *Sibir Tarihi, Süyünbike, Kazan Hanlığı*, Kazan 1993, s. 185-428; *Tatar Tarihi: Onutılmas Sehifeler* (haz. S. H. Alişev), Kazan 1994, s. 139-143; Rızaeddin Fahreddin, *Kazan Hanları* (haz. Ravil Emirhan), Kazan 1995; F. Kämpfer, "Die Eroberung von Kasan 1552 als Gegenstand der zeitgenössischen russischen Historiographie", *Forschung zur Osteuropäischen Geschichte*, sy. 14, Berlin 1969, s. 7-161; Reşid Rahmeti Arat, "Kazan", *İA*, VI, 505-519; W. Barthold - [A. Bennigsen], "Kazân", *EP* (İng.), IV, 849-850; Uli Schamiloğlu, "Kazan Khanate", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, II, 408-409.

İSMAIL TÜRKÖĞLÜ

KAZAN KALDIRMAK

Osmanlılar'da yeniçerilerin isyanını simgeleyen bir tabir (bk. YENİÇERİ).

KAZANLIK

Bulgaristan'da eski bir Osmanlı kaza merkezi.

Orta Bulgaristan'da Sofya'yı Burgaz'a bağlayan karayolu ve demiryolu üzerinde bulunan Kazanlık ünlü Şıpka Geçidi'nin hemen güneyinde, Tunca ırmağının bir kolu olan Gül ovası da denilen Kazanlık vadisinde kurulmuştur. Günümüzde (2001) 54.021 nüfusu bulunan bir sanayi şehridir. Osmanlı metinlerinde Akçakazanlık, Bulgarca'da Kazanlık olarak geçer. Kelimenin Kızanlık şeklinde okunması doğru değildir. 1400 yılı civarında Osmanlılar tarafından kurulan Kazanlık, Osmanlı dönemi boyunca tamamıyla Türk ve müslüman şehri olarak kalmış, bu sürede pek

çok mimari eser inşa edilmiştir. Tanzimat'a kadar Çirmen sancağına bağlı olan Kazanlık bu sancağın en kuzeyindeki yerleşim birimini oluşturuyordu. XIX. yüzyılda burayı gören Helmuth von Moltke, Hochstädter, Kanitz ve Jireček gibi seyahatçiler Kazanlık'tan övgüyle söz etmiş ve Balkanlar'ın en güzel köşelerinden biri olarak tanımlamışlardır. Günümüzde bu özelliğini koruyamayan şehir sıradan bir sanayi merkezi olarak tekstil, ev aletleri ve yiyecek endüstrisi yoğunluklu ve çok az bir Türk azınlığın yaşadığı yerdir. Balkanlar'daki en eski mimari eserlerden biri olan, Rumeli fâtihi ve ilk beylerbeyi Lala Şâhin Paşa'nın türbesi burada bulunmaktadır.

Şehrin adı, yüksek dağlarla çevrili ovanın Osmanlılar tarafından bir kazana benzetilmesinden kaynaklanmaktadır. Kazanlık isminin (Vilâyet-i Akçakazanlık) yer aldığı ilk yazılı metin, 15 Muharrem 824 (20 Ocak 1421) tarihli Sarıca Paşa'nın oğlu Umur Bey vakfiyesinin dördüncü zeylidir. 1370'lerdeki Osmanlı fetihleri sırasında Kazanlık ovası stratejik olarak Şıpka Geçidi'nden Tuna Bulgaristanı'na giden yolda büyük önemi haizdi ve ayrıca çok sayıda süvari barındırmak için uygun bir yerdi. Bölgenin Eskiçağ'lardan itibaren yerleşim yeri olduğu, yakınlardaki antik Seuthopolis şehri kalıntıları ve milattan önce III. yüzyıla ait bir Trakya kralliyet mezarı gibi izlerden de anlaşılmalıdır. Ortaçağ'da Bizans-Bulgar hâkimiyetinde Kazanlık ovası Krân ülkesi olarak biliniyordu ve bu ovada yirmi beş civarında kale inşa edilmişti. Bunlardan yöreye adını veren Krân Kalesi, Hasköy / Hasât (şimdi Krân) köyüne bakan yüksek bir tepenin zirvesindeydi.

Uzun yıllar Bulgar Krallığı ile Bizans arasındaki mücadeleler sırasında sık sık el değiştiren Kazanlık bu sebeple birkaç defa da tahrip edilmiştir. 1370'lerdeki Osmanlı fetihleri sırasında halen ayakta bulunan birkaç eski kalenin yıkıldığı ve nüfusun büyük kısmının başka bölgelere göç ettiği sanılmaktadır. Bununla birlikte bu döneme ait Osmanlı tahrirleri burada kayda değer bir hristiyan nüfusun mevcudiyetini bildirmektedir. Meselâ 877 (1472-73) tarihli tahrir kaydında, aralarında bir papazın da bulunduğu kalabalık bir Bulgar nüfusun Osmanlı ordusunda akıncı olarak görev yaptığı zikredilir. Adı geçen kayıtlarda bahsedilen Akbaş ve Yassıviran hristiyan köylerinin mevcudiyeti de göç hadisesinin sanıldığı ka-

dar yaygın olmadığını göstermektedir. Yine XVI. yüzyıla ait Osmanlı tahrirlerinden Enina (Keçidere) ve Mâğliş köylerinin hıristiyan nüfusu bulunduğu anlaşılmaktadır. Enina köyündeki Saint Paraskevi Kilisesi'nde XI. yüzyıla ait eski kiril yazmalarının muhafaza edilmiş olması da bu hususta bir başka gösterge olarak değerlendirilebilir. Başından beri bir hıristiyan köyü olarak kalan Mâğliş 1052 (1642) tarihli *Ziyâde-i Cizye* defterlerinde (BA, MAD, nr. 282) Mahmud Paşa Vakfı olarak zikredilmekte ve 454 hâne bulunduğu belirtilmektedir. Kazanlık bölgesi toponomisin-den buraya iskân edilen Türk nüfusunun bir kısmının göçebe (Büyük Oba, Küçük Oba), bir kısmının Alevî Türkmen (Âşıklar, Sûfiler-i Bâlâ, Sûfiler-i Zîr, Saltuklar) olduğu anlaşılmaktadır. Yine Saruhanlı, Hamîdli gibi yer isimleri de yeni gelenlerin nereden geldiğini göstermektedir. XIX. yüzyılın pek çok seyyahı buradaki hıristiyanlarla müslümanların çok iyi ilişkiler içinde yaşadığını belirtmiştir.

Babinger'in kaydettiği, bölge müslümanları arasında yaygın olan bir inanışa göre Rumeli fâtihi Lala Şâhin Paşa Kazanlık'a bakan bir tepe üzerinde vefat etmiş, iç organları buraya defnedilerek tıpkı Kosova'da I. Murad, Sigetvar'da Kanûnî Sultan Süleyman'a yapıldığı gibi kendisi için de bir türbe inşa edilmiştir. Lala Şâhin'in bedeni ise Bursa yakınlarında Kirmasti'de (bugünkü Mustafakemalpaşa) inşa ettirdiği cami ve medresenin bitişiğindeki türbeye nakledilmiştir.

1393'te Tuna Bulgaristanı fethedilince Kazanlık bir serhad şehri olarak askerî önemini kaybetti ve bundan sonra bir taşra merkezi haline geldi. Gazi Umur Bey 1400 yılı civarında burada bir cami, kervansaray ve hamam inşa ettirdi (vakfiye tarihi 824/1421). Bu yüzyılın sonunda Karlızâde Ali Bey'in oğlu İskender Bey Kazanlık'ta başka bir cami yaptırdı. Bu cami restore edilmiş olarak hâlâ ibadete açıktır.

Kazanlık'ın nüfus yapısıyla ilgili güvenilir kayıtlar 1528'den itibaren mevcuttur. Bu yıla ait 167 numaralı *Tahrir Defteri*'ne göre burada 150 hâne müslümanla kırk bir mücerred bulunmaktadır. Kaza bölgesine dahil yirmi köyde 879 müslüman, 360 hıristiyan hâne görülmektedir (bu kayıtlarda Mâğliş köyü hariç tutulmuştur). 1595 yılına ait tahrirde (TK, TD, nr. 133) Kazanlık'ta ciddi bir gelişmenin olduğu, beş mahallede 341 hâne ve 102 mücerred müslüman nüfusu bulunduğu

kaydedilmiştir. Bu tarihe kadar Kazanlık merkezinde henüz hıristiyan ikamet etmiyordu. Kaza bölgesi de aynı şekilde gelişmiş, köy sayısı otuz ikiye çıkarken erkek nüfus (nefer) 1383'ten 2828'e (yaklaşık 4000'den 8000 kişiye) yükselmiştir ki bu rakamın yaklaşık % 80'ini müslümanlar oluşturmaktadır. Modern Bulgar tarihçiliği, Krân Kalesi düştükten sonra buranın nüfusunun bir kısmının Kazanlık'a göç ettiğini ve Kazanlık'taki en eski mahalle olan Karenska'yı oluşturduğunu görülmüştür. Ancak 1528 ve 1595 tahrirleri bunun mahallî bir rivayet olduğunu, bu tarihlerde bu isimde bir mahallenin bulunmadığını göstermektedir.

Evliya Çelebi 1063'te (1663) Kazanlık'ı 1060 haneli, 300 dükkânlı, sekiz camisi, üç tekkesi, iki medresesi ve hamamı bulunan bir kasaba olarak anlatmaktadır. Onun en önemli olarak bahsettiği camiler Sarıca Paşa ve İskender Paşa camileridir. Kazanlık'ta mevcut medreseler de aynı kişiler tarafından inşa ettirilmiştir. Hamamlardan biri de İskender Bey tarafından yaptırılmıştır. Evliya Çelebi hıristiyan nüfusun çok az olduğunu vurgulamaktadır. 1070 (1660) tarihli Rumeli medreseleri listesinde Akçakazanlık'ta sadece el-Hâc Sinan Bey Medresesi kayıtlıdır. Evliya Çelebi'nin bu kişiye ait olarak zikrettiği diğer hamam hâlâ ayakta (1998).

XVII. yüzyıldan itibaren bölgenin nüfus yapısında tedricî bir değişiklik görülmeye başlandı. Dağlık bölgelerde bulunan hıristiyan nüfus yavaş yavaş kasabaya ve köylere yerleşti. XVIII. yüzyılda Kazanlık bir el sanatları ve ticaret merkezi olarak gelişti. Bu yüzyılın sonlarıyla XIX. yüzyılın başlarında özellikle Kırçalı Dağlı isyanları sonunda pek çok karışıklık yaşandı, Kazanlık'ın bir bölümü tamamen tahrip edildi. 1829'daki Edirne Antlaşması'ndan sonra hızlı bir gelişme ile nüfus yapısında hıristiyan çoğunluk oluştu. Aynı zamanda artan ticaret kapasitesi neticesinde küçük bir yahudi topluluk geldi. 1261 (1845) tarihli *Nüfus Defteri* (BA, MAD, nr. 3585) Kazanlık'ın sekiz mahalleye ayrıldığını, 1596 hânedede yaklaşık 10.000 nüfusu bulunduğunu (4479 erkek ve çocuk nüfusu), bunlardan 758 hânenin müslüman, 838'inin hıristiyan, yirmi yedisinin yahudi olduğunu, ancak hıristiyan ailelerin kalabalıklığı yüzünden bunların toplam nüfusunun % 6'sına tekabül ettiğini göstermektedir.

Böylece tamamen müslüman olan bir şehrin iki yüzyıldan az bir sürede üçte ikisini hıristiyanlar teşkil eder hale geldi.

1871'de Felix Kanitz, Kazanlık için minarelerinin zenginliğiyle gerçek bir müslüman, fakat nüfus bakımından müslümanların artık çoğunluk olmadığı yerleşim birimi ifadelerini kullanmaktadır. Kanitz Bulgarlar için 2500, Türkler için 1500 ve yahudiler için otuz hâne kaydetmiştir. 1291 (1874) tarihli *Edirne Vilâyeti Salnâmesi*'nde Kazanlık'ta on bir büyük cami, bir mescid, dört kilise, bir sinagog, iki hamam, 820 dükkânla bazı keçe ve sabun atölyelerinin bulunduğu yazılıdır. 1287 (1870) *Salnâmesi*'ne göre Kazanlık kazasında kırk yedi köy, 12.921 müslüman erkek, 12.871 gayri müslim erkek bulunmakta, dolayısıyla toplam nüfusun 50.000 civarında olduğu anlaşılmaktadır.

Kazanlık Doksanüç Harbi'nden doğrudan etkilendi. Savaş sırasında ve sonrasında Türkiye'ye göçler oldu. 1890'da Jirecek, burada bulunan 9500 nüfusun sadece 1618'inin Türk olduğunu kaydetmiştir. XX. yüzyılda Kazanlık yavaş yavaş büyüdü. 1934'te 14.834 olan toplam nüfusun 2160'ını Türkler oluşturmaktaydı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra makine ve tekstil sanayiinde önemli bir merkez haline geldi. Nüfus 1980'de 57.657'ye ulaştı. Ancak gittikçe sevimsiz ve düzensiz bir yerleşim merkezine dönüştü. Günümüzde Osmanlı döneminden kalma dört kilise ile Karlızâde İskender Bey Camii ayakta. Cami 1840'ta restore edilmiş olup

Kazanlık'ta Lala Şâhin Paşa'nın makam türbesi

KAZANLIK

müslümanların ibadetine açıktır. Tanınmış Celvetî dervîşi Ahmed Ümîdî (ö. 1106/1694-95) Kazanlık'tandır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 167; MAD, nr. 282, 3585; TK, TD, nr. 133; H. Barth, *Reise durch das Innere der europäischen Türkei*, Berlin 1864, s. 33-34; F. Kanitz, *Donau - Bulgarien und der Balkan*, Leipzig 1876, II, 202-203; C. Jireček, *Das Fürstentum Bulgarien*, Prag - Wien - Leipzig 1891, s. 394-395; B. Sjaroff, *Die Rosenkultur und Rosenindustrie in Bulgarien*, Leipzig 1907; P. Nikov, "Die Stadt und das Gebiet von Krn-Krounos in der byzantinisch-bulgarischen Beziehungen", *Studii Byzantini e Neohellenistica*, [Napoli] 1936; Ž. Čankov, *Geografski Rečnik na Balgarija*, Sofia 1939, s. 172-174; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, II, 236-244; H. J. Kissling, *Beiträge zur Kenntnis Thrakien im 17. Jahrhundert*, Wiesbaden 1956, s. 73-75; K. Starčiev, "Kazanlık", *Istoričeski Očerk*, Sofia 1964; K. Mirčev - Hr. Kodov, *Eninski Apostol-Starobalgarski Pametnik ot XI v.*, Sofia 1965; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsî II*, s. 510-512; Atanas Popov, *Kreposti i ukrepitelni saorizenija v Krânskata srednovekovna Oblast*, Sofia 1982; D. Nikolov, *Starozagorski Okrug v istoričeskite izsletvanija*, Stara Zagora 1984; J. V. A. Fine, *The Late Medieval Balkans, A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Ann Arbor 1987, s. 224-230; P. Soustal, *Tabula Imperii Byzantini 6, Thrakien*, Wien 1991, s. 324-325, 366; C. F. Poyet, "La description de Quezanlık, Turquie d'Europe (Thrace). IIIe lettre", *Bulletin de la société de géographie* (IVe série), XVII/105, Paris 1859, s. 179-200; F. Hochstetter, "Kazanlık und sein Rosenöl", *Das Ausland*, XL (1871), s. 132-134; İbrahim Tatarlı, "Turski kultovi zgradbi i natpisi v Bâlgarija", *Godišnik na Sofijski Univerzitet* (Fakultet po Zapadna Filologija), LX, Sofia 1966, s. 566-613; M. Kemal Özergin, "Eski Bir Rûznâme'ye Göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri", *TED*, sy. 4-5 (1974), s. 263-290; T. Ovčarov, "Istoričeskoto minalo na selo Krân, Starozagorski Okrug, spored pismenite izvori i arheologičeskite proučvanija", *Trudove na Veliko-Târnovskija* (Univerzitet Kiril i Metodij), XIV/3 (1977), s. 181-216; Sadi Bayram, "Bulgaristan'daki Türk Vakıfları ve Vakıf Abideleri", *VD*, XX (1988), s. 475-482; *Kratka Balgarska Enciklopedija*, Sofia 1964, II, 575-576; *Enciklopedija Bâlgarija*, Sofia 1982, III, 270-273.

MACHIEL KIEL

KAZASKER

(قاضيسكر)

İslâm tarihinde askerler arasındaki davalara bakan ordu kadısı, Osmanlılar'da Divân-ı Hümayun'un üyesi, yargı ve eğitim teşkilâtının sorumlusu.

Kâdî ve asker kelimelerinden oluşan kâdî'l-asker tabiri kaynaklarda kâdî-i asker veya kâdîlasâkir, kâdîlcünd, kâdîleşker olarak da geçer. Ancak kelime Os-

manlılar'da kazasker şeklini almış ve yaygınlık kazanmıştır. Osmanlı kaynaklarında kazaskerler bazan "sadreyn efendiler, sadr-ı Rumeli, sadr-ı Anadolu" tabirleriyle de anılır. Bu tabirler muhtemelen onların divan üyesi olmalarıyla ilgilidir.

İslâm ve Türk Devletleri. Hz. Peygamber, ordu mensupları arasında çıkan anlaşmazlıklar ve onların işlediği suçlarla bizzat kendisi ilgilenir (Buhârî, "Hümus", 18, "Meğâzî", 54), her askerî birliğe bir kumandan tayin eder, askerler tarafından işlenen suçlara ve aralarındaki ihtilâflara da bu kumandanlar bakardı. Kazaskerlik bir müessese olarak ilk defa Hz. Ömer tarafından kuruldu. Hz. Ömer, Ebû'd-Derdâ'yı Suriye'de bulunan bir askerî birliğe kazasker (kâdîlcünd) tayin etti (Taberî, III, 397). Ebû'd-Derdâ bu görevini Hz. Osman döneminde de sürdürdü. Kâdisiye Savaşı esnasında Hz. Ömer ordu kadılığına Abdurrahman b. Rebîa el-Bâhilî'yi getirdi (Muhammed Hamîdullah, s. 412). Amr b. Âs'ın Mısır valiliği sırasında Süleyman b. Anz kâdîlcünd olarak vazife yapmıştı.

Emevîler devrinde İbnü'l-Eş'as'ın Hasan b. Ebû'l-Hasan adlı bir kişiyi kâdîlcünd tayin ettiği, I. Velîd devrinde İbn Âmir'in kâdîlcünd olarak görev yaptığı bilinmektedir. Halife Hişâm b. Abdülmelik zamanında da Ca'sel b. Hâân adlı kişi İfrîkiye'ye kâdîlcünd tayin edilmişti (Zehbî, V, 293; İbn Hacer, II, 68). Endülüs Emevîleri'nin kuruluşundan önceki valiler döneminde yargı görevi kâdîlcünd tarafından yerine getirilirdi. Aynı görev Abbâsîler'de de vardı. Nitekim Muhammed b. Abdurrahman el-Bağdâdî kâdîlasker olarak görev yapmıştı. Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Zengîler, Hârizmşahlar, Karamanoğulları, Akkoyunlular ve Karakoyunlular gibi Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde kazaskerlik müessesesi mevcuttu. Selçuklular'da hükümdarın hassa ordusunun ayrı bir kazaskeri (kâdî-i haşem ve leşkeriyân-ı hazret) vardı. Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'in Mecdüddin adlı bir kişiye verdiği kazaskerlik menşurunda onu ordunun ve askerlerin kadısı olarak görevlendirdiği, davalara bakarken hükümleri Kur'an ve Sünnet'e uygun olarak vermesini emrettiği görülmektedir (Muntecebüddin Bedî, s. 59, 79). Anadolu Selçukluları'nda Konya kadirininin kâdîlkudât ve kazaskerlik görevlerini birlikte üstlendiklerine dair örnekler olduğu gibi müstakil olarak görev yapan kazaskerlerin de bulunduğu bilin-

mektedir (İbn Bîbî, II, 164; Aksarâyî, 54, 69, 94; Niğdeli Kadı Ahmed, s. 264). Müctehid Kadı Hüsâmeddin ile Sivrihisarlı Kadı Celâleddin de kaynaklarda Anadolu Selçukluları döneminde kazasker olarak görev yaptıkları tesbit edilen şahıslar arasında yer alır. Hârizmşahlar'da "yolak", İlhanlılar'da "yargu" unvanıyla ordudaki davalara ve hukukî meselelere bakan kişilerin kazaskerle aynı görevi yaptığı söylenebilir. Zengîler ve Eyyübîler'de kâdîlkudâtlardan sonra yargıda en yetkili kişiler kazaskerlerdi. Bunlar sultanla birlikte seferlere katılır, bu sırada ortaya çıkan davalara bakar, ayrıca dârüladledeki oturmaalarda hazır bulunurlardı. Nüreddin Mahmud Zengî döneminde Burhâneddin Mes'ûd el-Belhî ile İbnü'l-Ferrâş diye tanınan Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Muhammed bu görevi üstlenmişlerdi. Selâhaddîn-i Eyyübî, İbnü'l-Ferrâş'ı kazaskerlik görevinde bıraktı. Ondan sonra da Bahâeddin İbn Şeddâd'ı bu göreve tayin etti.

Memlûkler'de de askerî sınıfın şer'î ve hukukî işlerine kazaskerler bakardı. Dârüladle bağlı olarak görev yapan kazaskerler divanda kâdîlkudâtların alt tarafında otururlardı. Hükümdarlarla beraber sefere çıkan kazaskerler Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî olmak üzere üç mezhepten seçilirdi. Hanbelî mezhebine mensup kazasker yoktu. Vilâyetlerin durumuna göre bazan

Kazasker (Costumes turcs de la cour et de la villes de Constantinople en 1720, Bibliothèque Nationale, M. nr. 34239)

